

Ondersteunend materiaal bij Aanbeveling 1:
Leg de basis voor doeltreffende feedback

Hoe kan ik formatief handelen?

In de Leidraad 'Feedback die het leren verbetert' wordt het belang van formatieve evaluatiestrategieën benadrukt binnen de eerste aanbeveling. Hoe sterk ben jij vertrouwd met formatief handelen? Met dit ondersteunend materiaal breng je jouw formatief handelen in kaart.

1

Hoe zeker voel jij je over jouw formatief handelen (self-efficacy)?

Sta even stil bij de volgende vragen.

- Hoe pak je feedback nu aan? Wat doe je zoal?
Geloof je dat jouw feedback leerlingen zal helpen groeien? Waarom (niet)?
- Welke eerdere ervaringen hebben daartoe bijgedragen?

2

Formatief handelen als cyclus

De kracht van stappenplannen of handelingscycli is niet te onderschatten. Ze helpen jou bij het logisch aaneenschakelen van verschillende werkvormen en handelingen binnen een formatieve cyclus. Geïsoleerd hebben acties namelijk weinig effect. Natuurlijk is het niet de bedoeling dat je deze stappen blindelings volgt. Zo zijn bijvoorbeeld soms afwijkingen nodig en spring je terug naar een vorige stap indien je dit voor de leerling nodig acht, of sla je een tussenstap over die voor een sterke leerling overbodig is.

Bekijk de eerste twee formatieve stappenplannen die in onderzoek werden aangeraden. Wat hebben ze gemeenschappelijk? Waarin verschillen ze?

Stappenplan 1 (Kneyber et al., 2022)

- 1 Maak **doelstellingen** helder: Welke kennis en vaardigheden beoog je? Hoe anticipeer je op mogelijke misvattingen?
- 2 Moedig leerlingen aan om zelf te denken en maak hun denkproces observeerbaar via een **product**. Dit product (kan ook een activiteit zijn) is doorgaans het resultaat van een instructie die je hen geeft.
- 3 **Interpreteer** die producten en bepaal:
 - Wat gaat goed?
 - Welke problemen belemmeren de volgende stap?
 - Waar ontbreekt het begrip?
 - Welke oplossingen zijn mogelijk? Hoe kunnen die worden geboden? En hoe kan worden samengewerkt?
- 4 Voorzie geïnformeerde **vervolgacties**. Die kunnen bijvoorbeeld bestaan uit extra oefeningen of nieuwe taken met gelijkaardige competenties/doelen.
- 5 Blik terug en **herhaal** tot het gewenste begrips- of beheersingsniveau is bereikt. Zoek hierbij naar succeservaringen om motivatie en inzicht te creëren.

Stappenplan 2 (Ole et al., 2023)

- 1 Stel **doelen**: Gebruik taal die leerlingen begrijpen, stel samen kwaliteitscriteria op en las controlemomenten in om te zien of leerlingen mee zijn.
- 2 Ontwerp **leermiddelen** en pas die aan: Ontwikkel taken die het begrip van leerlingen checken en zet tools in om hun denken te beoordelen (stel bijvoorbeeld vervolgvragen). Gebruik daarnaast ICT-middelen om verschillende instructiemethodes aan te spreken.
- 3 Verzamel **data**: Organiseer kleine groepsdiscussies, interpreteer de gedachtegang van leerlingen, stel vragen die het denken stimuleren (eerder dan zelf te verklaren of directe instructie toe te passen), bouw cycli van beoordeling en reflectie in.
- 4 **Interpreteer**: Zet *peer assessment* in, analyseer de opgenomen gedachtegangen van leerlingen, gebruik de door hen aangereikte thema's om het begrip te bevorderen.

Besluit bij Stappenplannen 1 en 2

Je zal vast opgemerkt hebben dat beide stappenplannen vertrekken vanuit duidelijke doelen, die vervolgens via weloverwogen opdrachten worden getest en geïnterpreteerd en daarna tot gerichte vervolgoopdrachten leiden. Het overleg met leerlingen om hun begrip en redeneringswijze af te toetsen speelt hierin een cruciale rol. In stappenplan 2 komt dit zeer sterk tot uiting. Stappenplan 1 benadrukt dan weer het belang van vervolgekansen om leerlingen het gewenste niveau te laten bereiken. De essentie is dat formatief handelen een continu proces is waarbij je samen met leerlingen doelen vooropstelt en opvolgt. Alle stappen zijn nodig om formatief handelen succesvol te maken.

Een volgend stappenplan benadrukt nog veel meer wat leerlingen zelf kunnen doen en houdt rekening met jouw werkbelasting. Welke van de volgende stappen voerde jij al uit? Op welke stappen wil je in de toekomst meer inzetten? Ga gerust met een collega in gesprek en deel ervaringen of methodieken.

Stappenplan 3 (Speltinckx & Vanhoof, 2021)

Feedback in vijf stappen introduceert een model met meerdere feedbackrondes, waaraan telkens concrete tips worden gekoppeld om feedback te organiseren. Het model illustreert hoe leerlingen kunnen worden geactiveerd tijdens het feedbackproces:

- 1 Geef **heldere instructies en deel kwaliteitsverwachtingen**. Bespreek bijvoorbeeld jouw rubric en deel voorbeeldtaken. Eis gerust dat leerlingen zaken aanpassen (zoals de vormelijke vereisten van een taak) vooraleer jij feedback wil geven.
- 2 Voorzie **vluchtige feedback** die focust op de sterke punten, de misvattingen en de aandachtspunten.
- 3 Laat leerlingen **'zelf-feedback'** geven, op voorwaarde natuurlijk dat ze de kwaliteitscriteria voldoende kennen.
- 4 Voorzie **peerfeedback**. Zorg er eerst voor dat leerlingen vertrouwd zijn met de kwaliteitscriteria en rubrics.
- 5 Geef pas dan **individuele en gedetailleerde feedback**.

Conclusie: Stappenplan 3 legt de nadruk veel meer op het inzicht van de leerling zelf, met een belangrijke rol voor *peer-* en *zelf-feedback*. Het biedt leerlingen de kans om dieper over hun werk na te denken. Hierbij worden ze gestimuleerd om te beoordelen wat ze al beheersen en waaraan ze nog moeten werken. En het bespaart jou als leerkracht heel wat feedbacktijd. Je laat leerlingen dus los, maar niet helemaal. Je blijft hen begeleiden in het interpreteren van hun taak, proces en zelfsturing. Laat hen gerust weten dat je hen autonomie wil geven, want dit motiveert en draagt bij tot een feedbackcultuur met meer feedbackgeletterdheid. Geef dezelfde kansen aan leerlingen die het moeilijker hebben, want ook zij kunnen verrassen.

3

Sjabloon van een handelingscyclus

Hierboven namen we enkele handelingscycli door. Hieronder volgt een praktische samenvatting die je als leidraad kan gebruiken om vorm te geven aan formatief handelen in jouw lessen.

Wat zijn jouw doelstellingen op lange en korte termijn?

- Welke kennis en vaardigheden wil je overbrengen op niveau van taak, proces en zelf-regulatie? In welke volgorde?
- Welke courante misopvattingen wil je tijdig aanpakken? Welke fouten zie je elk jaar opduiken?
- Welke kwaliteitscriteria hangen samen met deze doelen? Wanneer acht je de doelen behaald?

Bespreek dit samen met de leerlingen en gebruik hierbij herkenbare taal.

Hoe zal je jouw doelstellingen evalueren?

- Maak het denkproces van leerlingen zichtbaar via producten die dat effectief toelaten.
- Zorg ervoor dat leerlingen hun denkproces zoveel mogelijk kunnen expliciteren. Vraag door naar hun redenering bij oefeningen, o.a. via kleine groepsdiscussies. Vermijd directe instructie of het zelf verklaren.
- Gebruik ICT-middelen om verschillende instructiemethoden aan te spreken.

Interpreteer de producten.

- Wat gaat al goed?
- Welke problemen belemmeren de volgende stap?
- Welk begrip ontbreekt precies? Maakt de leerling bijvoorbeeld telkens hetzelfde type fout?
- Welke oplossingen zijn mogelijk en hoe?
- Organiseer feedback.
 - Geef eerst vluchtige feedback, bijvoorbeeld klassikale feedback zoals het bespreken van courante fouten.
 - Gebruik zelf- en *peer assessment*.
 - Geef daarna individuele en gedetailleerde feedback.
 - Analyseer de gedachtegangen van leerlingen en gebruik door hen aangereikte thema's.

Voorzie geïnformeerde vervolgacties.

- Welke doelen nemen leerlingen opnieuw op?
- Formuleer criteria gelijkend op voorgaande criteria. Rubrics kunnen een overzicht bieden van verschillende doelen, die je stuk per stuk behandelt in verschillende taken.

Kijk terug en herhaal tot het gewenste begrips- of beheersingsniveau is bereikt.

- Zoek de succeservaringen.
- Differentieer met extra oefeningen.

4

Stilstaan bij groeigericht werken

Denk eens na: hoe zou jouw begeleiding van leerlingen eruitzien in een wereld zonder summatieve evaluatie (rapporten, punten, enz.)?

- Brainstorm even vrij. Verandert er veel voor jou? En voor de leerlingen? Hoe zouden zij reageren?
- Noteer dan jouw antwoorden op de volgende concrete vragen:
 - Zou er iets veranderen in jouw doelstellingen?
 - Zou er iets veranderen in het geven van jouw lessen?
 - Hoe zou je de groei van jouw leerlingen opvolgen?
 - Hoe zou je bewijsmateriaal van het kunnen van jouw leerlingen vergaren?
 - Hoe zou je leerlingen motiveren?

Uiteraard zijn summatieve evaluaties nuttig en ook nodig in ons onderwijssysteem. Maar sta even stil bij wat jij anders zou aanpakken indien je puur groeigericht zou kunnen werken. Misschien moet je meer aan *'teaching to the test'* doen dan je dacht, dus gericht op scores en rapportintervallen. Dat neemt de aandacht weg van formatief handelen.

- Ga in gesprek met collega's en vergelijk jullie antwoorden.
- Ga in overleg: Wat is jullie visie op groeigericht werken? Wat betekent dat voor jullie? Wanneer heb je het gevoel dat er 'te veel eieren' onder leerlingen worden gelegd?

BRONNEN:

Coppieters, J. (2019). *Effectieve feedback in het onderwijs*. Leuven: Acco.

De DEFT feedback guide (2016), te downloaden via <https://www.advance-he.ac.uk/knowledge-hub/developing-engagement-feedback-toolkit-deft>

Kneyber, R., Sluijsmans, D., Devid, V., & Wilde López B. (2022). *Formatief handelen. Van instrument naar ontwerp*. Culemborg: Phronese.

Ole, F. C., B., & Gallos, M. R. (2023). Effects of feedback loop model on teachers' attitudes, self-efficacy and classroom practices towards formative assessment. *International Journal of Research in Education and Science*, 9(1), 55-75. <https://doi.org/10.46328/ijres.3006>

Surma, T., Vanhoyweghen, K., Sluijsmans, D., Camp, G., Muijs, D., & Kirschner, P.A. (2019). *Wijze lessen: Twaalf bouwstenen voor effectieve didactiek*. Meppel: Ten Brink Uitgevers

Vanhoof, S., & Speltinckx, G. (2021). *Feedback in de klas: Verborgene leerkanalen*. Leuven: Lannoo Campus.